

ਸਿੱਖ ਫੇਥ

Sikh Faith

ਸੁਆਲ ਅਤੇ ਜੁਆਬ

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ

(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ)

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਭੋਟਾ ਰਹਿਤ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਿੱਖ ਫ਼ੇਬ

(ਸੁਆਲ ਅਤੇ ਜੁਆਬ)

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ
ਸਾਬਕਾ ਡੀਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਲਜ
ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ

(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ)

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਸਿੱਖ ਫ਼ੇਬ

(ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਅਹਿਮ ਸੁਆਲਾਂ ਤੇ ਜਵਾਬ)
ਲੇਖਕ : ਡਾ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਮਈ, 2010 20000

ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ

ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈਸ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ)
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਤਤਕਰਾ

1. ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ?

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਕਿਉਂ ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਰੱਬ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ?

2. ਸਿੱਖ ਧਰਮ

ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ ?

ਕੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਹੈ ?

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ

ਪੁਨਰ ਜਨਮ

3. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰ

ਦਸਤਾਰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿੱਖ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ?

4. ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ

ਕੀ ਸਾਖੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ

5. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ

ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਕਿਉਂ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ?

ਅਸੀਂ ਮੱਥਾ ਕਿਉਂ ਟੇਕਦੇ ਹਾਂ ?

ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ

ਲੰਗਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵੱਲੋਂ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰੀਸਰਚ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੱਗਰੀ ਸਿੱਖ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਿੱਖ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਵੇ। ਹਥਲੀ ਕਿਤਾਬ “ਸਿੱਖ ਫ਼ੇਬ” ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵੱਲ ਇਕ ਕਦਮ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ, ਡਾ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫ ਸਤੰਬਰ, ੧੯੨੭ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ (ਭਾਰਤ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ੧੯੬੩ ਵਿਚ ਓਹੀਓ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ (ਭਾਰਤ) ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਖ਼ਰੀ ਨੌਕਰੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਡੀਨ, ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ। ਡਾ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਉਪਰ ਸਵਰਗੀ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ (ਮਸਤੂਆਣਾ ਵਾਲੇ) ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਜੋ ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੯੮੪ ਵਿਚ ਡਾ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ

ਸਮਾਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੰਡਣ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਦੋ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ—Sikhism : A Faith for the Modern Man ਅਤੇ Sikh Sakhis for the Youth ਹੱਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਭੇਜਣ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ,

ਦਸੰਬਰ ੧੯੯੮

ਸਕੱਤਰ,

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ,

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪੁਸਤਕ 'ਸਿੱਖ ਫ਼ੇਬ' ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੩

ਸਕੱਤਰ,

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ),

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਮਾਂ-ਜਾਏ ਭਰਾ ਨਾ ਸਹੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਨਾਦੀ ਭਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ। ਹਰ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਾਸੀ ਮੰਨੇ। ਇਸ ਨਾਤੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾ ਹਨ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਕਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਰਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ, ਸਾਡੇ ਹਾਸੇ-ਹੰਝੂ, ਸਾਡੇ ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਮੁਕਾਮ ਸਾਂਝੇ ਹਨ।

ਮੇਰਾ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਮੇਲ ਵੈਨਕੂਵਰ (ਕੈਨੇਡਾ) ਵਿਚ ਅਗਸਤ ੧੯੯੦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਕਨੇਡੀਅਨ ਸਿੱਖ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰਮਤਿ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੈਂਪ ਲਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਮਿਲੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਿਸਮਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਬੇਹਦ ਨੇੜੇ ਸਾਂ। ਮੁੱਢਲੇ ਸਿੱਖ ਅਸੂਲਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਇਕੋ ਸੀ (ਤੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਹੋਣੀ ਵੀ ਇਕੋ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਫਲਸਫ਼ੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਲਝਣ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਰ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ।) ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਰਥ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਵਿਚ, ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੰਜੀਦਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰਦੇਸਾਂ 'ਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ, ਕਲਚਰ, ਸਿਲੇਬਸ ਅਤੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਜੋ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਡਾਕਟਰ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਾਰਥ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ 'ਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਨਾਰਥ ਅਮਰੀਕਾ, ਯੂਰਪ ਤੇ ਹੋਰ ਮਗਰਬੀ ਤਹਿਜੀਬ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਰਾਏ ਦੇ

ਸਿੱਖ ਫ਼ੇਬ

ਕੇ ਛਪਵਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਮਾਸਾ ਹਿਲਜੁਲ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ।

ਸਿੱਖ ਫ਼ੇਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਛੋਟੇ ਗਏ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਐਨੇ ਸੁਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਘੇ ਦੋਸਤ ਵਰਗੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮੰਰਿਆਦਾ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਸੁੱਚਜੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਸੂਝ ਭਰੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੈਣ।

ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਖੂਬ ਲਾਹਾ ਲੈਣਗੇ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ

੨੨ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੯੮

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰੀਸਰਚ ਬੋਰਡ

ਤੇ ਸਿੱਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਵੱਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਲੋੜ (ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ) ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ, ਨਾ ਸੁਲਝਣ ਵਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ (ਮਨ) ਅੰਦਰੋਂ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਉੱਥੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ (ਅਤੇ ਧਰਮ) ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਵਿੱਦਿਆ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ, ਪੱਛਮੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ “ਮਾਡਰਨ” ਅਤੇ “ਐਡਵਾਂਸ” ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਦਲੀਲ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ—ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪਰੰਪਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਸ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਜਾਗ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਧਰਮ ਉੱਚੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਹੀ ਨਾ ਮੋੜ ਲੈਣ। ਇਸ ਦਾ ਡਰ ਅੱਜ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਰ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਆਗੂ ਇਹ ਡਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ

ਸਿੱਖ ਫੇਰ

੯

ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਟਾਮ ਹਾਰਪਰ, ਇਕ ਈਸਾਈ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ—

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ-ਫੁਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਈਸਾਈ ਦੇਸ਼ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੋਂ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ (੧੯੭੪ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਚਰਚ ਵੱਲੋਂ ੯੦੦ ਚਰਚ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ) ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸੰਨ ੨੦੦੦ ਦੇ ਆਸਾਰ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ...ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਤਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਾਧਨ ਉਪਲਬੱਧ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਅਭਿੰਨ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ, ਜਿਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਆਮ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਔਖੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵੱਲੋਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣਾ—ਹਾਰਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ

ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਪਰ ਇਹੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਵਤਾ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਢਾਹੁਣ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਬਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ-ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ (ਜੋ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ) ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਇਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ Bradshaw ਲਿਖਦਾ ਹੈ—"ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਤਿਆਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਸਿਰਫ ਇਕ ਚੰਗਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਅਪਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਤਾਂ ਨਵੀਨ-ਯੁੱਗ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ...। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਐਸਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਆਲਮ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹਨ। (ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ) ਪੁਰਾਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਹੋਰ ਜਹਾਨਾਂ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਹੱਲ ਹੈ—ਸਿੱਖ ਧਰਮ।"

UNESCO ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ "The Sacred Writings of the Sikhs" ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ: ਟਾਇਨਬੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ—"ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਲ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ ਦੁਆਰਾ, ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ, ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿਜੇਤਾ, Pearl S. Buck ਲਿੱਖਦੀ ਹੈ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਆਧੁਨਿਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਰਬ-ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਲ ਅਤੇ ਖੋਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦਾ ਹੈ।"

ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਨਾ ਹੀ

ਸਿੱਖ-ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਐਸੀ, ਸਭਾ ਜਾਂ ਇਕੱਠ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਲ-ਮਿਲ ਬੈਠ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਡਰ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ ਕੱਢ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸਬੰਧੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਲੱਭਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਬਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਆਪ ਹੀ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹਰ ਸਿੱਖ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜੋ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰੇਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਜੁਆਬ ਅਖੌਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਅਕਸਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਯੂਥ ਕੈਂਪਾਂ ਅਤੇ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਧਰਮ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਲੱਭਣ ਲਈ ਵੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ੧੯੮੬ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਯੂਥ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰ, ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੀਵਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਪੱਤਰ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਖੁਲ੍ਹ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਦਿਲ ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਸਕਣ, ਹਰ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਦਾ ਇਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ

ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ।

ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਵਿਚ ਲਾਏ ਯੂਥ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ੫੦੦ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ। ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਛਾਂਟੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੰਪਾਦਨਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕ-ਜਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਅਤੇ ਲਹਿਜਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਵੀ ਨਾ ਬਦਲੇ। ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਸੀ, ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਟਾਈਪ ਕਰਕੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣ ਹਿੱਤ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੁਆਬਾਂ ਹਿੱਤ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਭੇਜਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦਾ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ (ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ) ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਸੱਲੀ ਪਹੁੰਚਾਏਗੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅਗਲੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਲਈ, ਹੋਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਹੋਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ਜੇਕਰ ਪਾਠਕ-ਜਨ ਆਪਣੀ ਆਲੋਚਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਭੇਜੇ।

੧

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

(ਰੱਬ)

* ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ? ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਰੱਬ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੈ? ਰੱਬ ਨੇ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਂਦੇ?

ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਇਕ ਧਮਾਕਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿ ਬਣ ਗਏ। ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਅਮੀਨੋ-ਐਸਿਡ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਰੱਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਰੱਬ ਇਕ ਬੰਦਾ, ਔਰਤ, ਜਾਨਵਰ ਜਾਂ ਕੀ ਹੈ? ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੋਈ ਧਰਮ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ?

* ਜਦ ਰੱਬ ਨੇ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਬਣਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਹਰ ਚੀਜ਼ ਰੱਬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲੋਕ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

* ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਦ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ ?

ਇਹ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਵਾਲ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਫਸਿਆ ਰਹੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਗੁੰਗਾ ਮਿਠਾਈ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮਿਠਾਈ ਕਿਸ ਦੇ ਵਰਗੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਿੱਠੀ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿੱਠਾ। ਧਰਮੀ ਬੰਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਧਰਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸੰਸਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਜੋਂ :-

(੧) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ, ਰੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜਨਮ (ਉਤਪਤੀ) ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਗ੍ਰਹਿ ਆਦਿ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਗਾਤ ਵਜੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਫਤ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਧਰਤੀ, ਸੂਰਜ, ਵਰਖਾ, ਹਵਾ, ਹਨੇਰਾ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਖੱਪਤ ਵਾਸਤੇ ਅਨਿਗਣਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ

ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਬੀਜ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਉਪਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਇਉਂ ਹੈ—

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਤਾ ਭਉ ਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਉ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੦੩)

(੨) ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵੀ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਇਉਂ ਹੈ—

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ॥ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੪੬੯)

(੩) ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਸਨ, ਬੱਚਾ ਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੁੱਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬੱਚੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਉਸ (ਮਾਂ) ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ? ਉਹ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਕਿਥੋਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਆਦਿ, ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੱਚਾ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਜਾਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 'ਬੱਚੇ' ਜਦੋਂ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਬਾਲਗ' ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ 'ਬੱਚੇ' ਹੀ ਬਣੇ ਰਹਾਂਗੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ 'ਮਾਂ' ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਾਂਗੇ।

'ਬਾਲਗ' ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲੈਣੀ ਕਿ 'ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ?' ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ?..... ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਮੁੱਢਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ 'ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ?' 'ਮੈਂ' ਜਲਦੀ ਪਹਿਚਾਣਿਆਂ

ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਪਰਸ਼ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਛੁਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਦਿੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਅਕਸ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਵੱਡੇ' ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ 'ਮੈਂ' ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਾਂਗੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ :-

(੧) 'ਅੱਜ' ਮੈਂ ਬੁੱਢਾ ਹਾਂ। 'ਕੱਲ੍ਹ' ਮੈਂ ਜਵਾਨ ਸਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ, ਨਜ਼ਰ, ਤਾਕਤ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਹੁੰਚ ਆਦਿ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਸੀ। 'ਪਰਸੋਂ' ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬੱਚਾ ਸਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰੋਣ ਅਤੇ ਸੌਣ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਲਈ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਆਸ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। 'ਕੱਲ੍ਹ' ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਸਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਜਾਂ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਕੁਝ ਵੀ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਸ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਚਲਾਈ ਰੱਖਣਗੇ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਚੱਕਰ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਮੇਰਾ' ਇਤਿਹਾਸ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਕੌਣ ਹਾਂ ਜਾਂ, 'ਮੈਂ' ਕੌਣ ਸੀ ? ਕੀ 'ਮੈਂ' ਇਕ ਬੱਚਾ, ਜਵਾਨ, ਬੁੱਢਾ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਮਿੱਟੀ ਹਾਂ ? ਮੇਰਾ ਇਸ ਵਕਤ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ 'ਮੈਂ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵਾਂ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਵਾਂ ਵੀ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਲਈ, ਆਓ, ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ—'ਮੈਂ' ਕੀ ਸਾਂ ?

ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਜੰਮਿਆ ਸੀ, ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਮੈਂ' ਨਹੀਂ, 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ ਜੰਮਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਬੁੱਢਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਮਰ ਗਿਆ। ਜਦ 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸਨ, ਵਾਪਸ ਮਿੱਟੀ ਬਣ ਗਏ। ਹੁਣ ਇਹ ਤੱਤ ਦਰੱਖਤ ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਚੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਚੱਕਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਭ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ 'ਮੈਂ' ਸੀ।

ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਕੀ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਜੁਆਬ ਹੋਵੇਗਾ "ਇਸ ਸਾਰੇ

ਚੱਕਰ ਦੌਰਾਨ, 'ਮੈਂ' ਇਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਆਤਮਾ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਸੀ।" ਇਹ 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ ਸੀ ਨਾ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਬਦਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 'ਮੈਂ' (ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ) ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਭੌਤਿਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। 'ਮੈਂ' ਨਾ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਹੀ ਬੁੱਢਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਰਿਆ ਸਾਂ। ਨਾ ਹੀ 'ਮੈਂ' ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਛੋਟੀ ਵਾਧਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ 'ਮੇਰੀਆਂ' ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। 'ਮੇਰੇ' ਸਰੀਰ ਦਾ ਜਨਮ, ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮੇਰੇ' ਅਤੇ 'ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ' ਲਈ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਧਨ ਕਹੈ ਤੂ ਵਸੁ ਮੈ ਨਾਲੇ ॥ ਪ੍ਰਿਅ ਸੁਖਵਾਸੀ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲੇ ॥
ਤੁਝੈ ਬਿਨਾ ਹਉ ਕਿਤ ਹੀ ਨ ਲੇਖੈ ਵਚਨੁ ਦੇਹਿ ਛੋਡਿ ਨਾ ਜਾਸਾ ਹੇ ॥੨॥
ਪਿਰਿ ਕਹਿਆ ਹਉ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ॥ ਉਹੁ ਭਾਰੋ ਠਾਕੁਰੁ ਜਿਸੁ ਕਾਣਿ ਨ ਛੰਦਾ ॥
ਜਿਚਰੁ ਰਾਖੈ ਤਿਚਰੁ ਤੁਮ ਸੰਗਿ ਰਹਣਾ ਜਾ ਸਦੇ ਤ ਉਠਿ ਸਿਧਾਸਾ ਹੇ ॥੩॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੧੦੭੩)

ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ (ਸਰੀਰ) ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ (ਆਤਮਾ) ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,—
ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈਂ।
ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵਚਨ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗੀ !

ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ (ਆਤਮਾ) ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :-

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਿਲਾਪ (ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ) ਬੂਠਾ ਅਤੇ ਕੱਚਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ 'ਮੈਂ' 'ਮੇਰੇ' ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ 'ਮੈਨੂੰ' ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ 'ਮੈਂ' ਉਦਾਸ, ਖੁਸ਼ ਜਾਂ ਪਾਗਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, 'ਮੈਂ' ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ 'ਮੇਰੇ' ਬਗ਼ੈਰ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਿਰਜੀਵ ਧਾਤੂ ਹੈ ਜੋ ਖੁਸ਼ ਜਾਂ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ 'ਮੇਰੀਆਂ' ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਹਿਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ 'ਮੈਂ' ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਵਾਂ। ਜਿਸ ਪਲ 'ਮੈਂ' ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ, ਨਾ ਇਹ ਸੁਣ ਸਕਿਆ, ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ

ਚੱਲ ਸਕਿਆ। ਉਹ 'ਮੈਂ' ਸੀ ਜੋ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਾਧਿਅਮ ਸੀ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸਮਝ ਗਏ ਹੋ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਕੌਣ ਹਾਂ ?

(੨) ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ 'ਮੈਂ' ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਮਿਜਾਜ਼ ਵਿਚ ਚਾਹ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। 'ਮੇਰਾ' ਲੜਕਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸੀ। ਨੰਬਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ। 'ਮੇਰਾ' ਮਿਜਾਜ਼ ਉਸੇ ਵਕਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ 'ਮੈਨੂੰ' ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ 'ਮੇਰੇ' ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਾਂ 'ਮੇਰੀ' ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਥੋਂ ਉਹ 'ਮੈਨੂੰ' ਛੱਡ ਗਈ ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ 'ਮੇਰੇ' ਸਰੀਰ ਦਾ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਕਰਕੇ ਇਕ-ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਵੱਖ ਕਰ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ 'ਮੈਂ' ਤਕਰੀਬਨ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਮੈਨੂੰ' ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ 'ਮੇਰੇ' ਮਿਜਾਜ਼ ਜਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਮੇਰੇ' ਕੰਮ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ (ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ) ਕਰਦੇ ਹਨ।

(੩) ਆਓ, ਜ਼ਰਾ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਇਸ ਵਿਡਾਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ—'ਮੈਂ' ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਾਂ ਪਰ 'ਮੈਂ' ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਧਰਮੀ ਬੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਕਸ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਉਸ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ (ਪਰਮ-ਆਤਮਾ) ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ), ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ) ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੈ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਅਦਿੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਜੋ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੀਰ' ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਿਰੰਤਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮੇਰਾ' ਸਰੀਰ, ਅਤੇ ਉਹ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਮੇਰੀ 'ਆਤਮਾ' ਵਾਂਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਸਾਰ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਰਵਾਂਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇਗੀ।

ਇਹ ਤੁਲਨਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਸਫਲ ਹੈ। ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਚਾਲ ਉਸ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਜਨਮ, ਵਾਧਾ ਜਾਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ, ਪਾਲਨਹਾਰਾ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਰੱਬ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ? ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਹਿਰਨ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਹਿਰਨ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੁੰਘ ਕੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਕਸਤੂਰੀ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਨਾਭੀ ਕੋਲੋਂ ਪਈ ਥੈਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਸਤੂਰੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ, ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਕਸ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਜਿਉਂਦੇ ਸਾਂ—

ਘਰ ਹੀ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਭਰਪੂਰੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖਾ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥

ਜਿਉ ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭ੍ਰਮਦਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੬੪੪)

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਭਰਮ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮੈਂ' ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਉਹ ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ।
(੪) ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੱਥ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ—

ਆਪਹਿ ਸੂਖਮ ਆਪਹਿ ਅਸਬੂਲਾ ॥ ਲਖੀ ਨ ਜਾਈ ਨਾਨਕ ਲੀਲਾ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੨੫੦)

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੩)

ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅਤੇ ਜੋ ਤਾਕਤ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਦਿਸਦੇ ਅਤੇ ਅਦਿੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸੋਮਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਅਨੁਭਵੀ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਗੂੰਗੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਿਠਾਈ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਾਂਗ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਜੁਆਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲੈ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।

ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ (ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ :-

(੧) ਇਹ ਗੱਲ ਅਕਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੇ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੫੭੭)

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖੋ ! ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼-ਮਰ੍ਹਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੁਗਾਤ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਪੈਟਰੋਲ ਅਸੀਂ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਜੂਸ ਅਸੀਂ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਨਾਜ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲ ਜੋ ਅਸੀਂ ਖਾਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦਰੱਖਤ

ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਲੈ ਕੇ ਵੱਧਦੇ-ਫੁਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਭੋਜਨ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਲੇ ਅਤੇ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਊਰਜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸੂਰਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਨ ਸੂਰਜ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਸੂਰਜ, ਨਾ ਤਾਰੇ, ਨਾ ਮਨੁੱਖ, ਨਾ ਜਾਨਵਰ, ਨਾ ਬੂਟੇ ਆਦਿ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(੨) ਸਾਡੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧਰਤੀ ਕੋਲ ਗੁਰੂਤਾ ਬਲ (Force of Gravity) ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ਬਜਾਇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਗੁਰੂਤਾ (Gravity) ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂਤਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਇਹ ਬੁੱਢੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟਾ-ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਤਨੀ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਇਲਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਹਰ ਥਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਦਿੱਖ ਹੈ, ਅਜਨਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂਤਾ ਬਲ (Force of Gravity) ਹੈ।

੩. ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਕਾਲ ਦੀ ਰਚਨਹਾਰੇ ਵਜੋਂ ਤੁਲਨਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਇਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ (ਦੁਨੀਆਂ) ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ; ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ

ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਹੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕੇ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਸ ਚੇਲੇ (ਸ਼ਾਗਿਰਦ) ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ (ਅਨੁਭਵ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

(੧) ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅਕਸ ਹਾਂ, ਇਸ ਸਚਾਈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਤੱਥ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—

ਕਲਪਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਇਕ ਬੁੱਢੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ। ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਸੁੱਟ ਦਿਉ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੂੰਦਾਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਮੰਨ ਲਵੋ। ਇਹ ਬੂੰਦਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਕੀ ਹੈ? ਸਮੁੰਦਰ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਸਮਝ ਸਕਣ ਜਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਮੁੰਦਰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਤਲੁ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਚਾਈ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕੰਢੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਠੰਡੇ ਅਤੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੇਗ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਨਗਿਣਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਇਹ ਗੁਣ ਨਾ ਕਦੇ ਸੋਚ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ! ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਅਕਸ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ!

(੨) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਇਕ ਮਟਕਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ

ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਡੱਢੂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਡੱਢੂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਟਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ (ਤੈਰਨ ਵਾਲਾ ਤਲਾਬ) ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਡੱਢੂ ਇਸ “ਨਵੇਂ ਘਰ” ਵਿਚ ਘੁੰਮ-ਫਿਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਡੱਢੂ ਲਿਆ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਿਮਿੰਗ ਪੂਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਡੱਢੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਉਂ ਹੋਵੇਗਾ:

ਤੁਹਾਡਾ ਡੱਢੂ : ਜੀ ਆਇਆ ਨੂੰ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਡੱਢੂ! ਮੇਰੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ!

ਸਮੁੰਦਰੀ ਡੱਢੂ : ‘ਵੱਡਾ ਘਰ’ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਧੰਨਵਾਦ, ਦੋਸਤ! ਤੁਹਾਡਾ ਡੱਢੂ ਕੁਝ ਗਜ਼ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤੈਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ: ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਘਰ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਸੀ?

ਸਮੁੰਦਰੀ ਡੱਢੂ : ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡਾ! ਤੁਹਾਡਾ ਡੱਢੂ ਸਾਰਾ ਤਲਾਅ ਤੈਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ: ਕੀ ਉਹ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸੀ?

ਸਮੁੰਦਰੀ ਡੱਢੂ ਫਿਰ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ: ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡਾ!

ਤੁਹਾਡਾ ਡੱਢੂ : ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ?

ਸਮੁੰਦਰੀ ਡੱਢੂ : ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ! ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਮੈਂ, ਨਾ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਘਰ (ਸਮੁੰਦਰ) ਦਾ ਅੰਤ ਲੱਭ ਸਕੇ ਹਨ! ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਿਆ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ: ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਦ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰ (ਸਮੁੰਦਰ) ਦੀ ਹੱਦ। ਇਹ ਘਰ ਬੇਹੱਦ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ। ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ

ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਕੇ (ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ, ਜਾਂ ਇੰਝ ਕਹਿ ਲਈਏ ਕਿ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦਾ! ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਵਾਹ! ਤੂੰ ਮਹਾਨ ਹੈਂ! ਜਾਂ ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੈ! ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ—ਵਾਹ! ਇਸ ਲਈ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ: ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ, ਰਾਮ, ਰਹੀਮ, ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ, ਸਤਿਨਾਮ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਕਰਤਾਰ, ਗੋਪਾਲ ਆਦਿ।

ਇਨਸਾਨੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ :-

(੧) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਰਤਮਾਨ ਬੁੱਧੀ (ਗਿਆਨ) ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਆਪਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ—ਮੰਨ ਲਵੋ ਇਕ ਪੈਨਸਿਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਤੈਰਦਾ ਇਕ ਪਤੰਗਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੈਨਸਿਲ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਚਾਈ ਜਾਂ ਡੂੰਘਾਈ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਪੈਨਸਿਲ ਦੀ ਨੌਕ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬੋਈ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੋਲਾ (ਚੱਕਰ) ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪੈਨਸਿਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਥੱਲੇ ਡੁਬੋਇਆਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਚੱਕਰ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤੰਗੇ ਨੇ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸਿਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬੋਇਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਨਸਿਲ ਦਾ ਸਹੀ ਆਕਾਰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਪਤਾ ਹਨ—ਲੰਬਾਈ, ਚੌੜਾਈ ਅਤੇ ਉੱਚਾਈ। ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਚੌਥਾ ਸਿਧਾਂਤ-ਸਮਾਂ, ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭੌਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਕ ਹੋਰ ਅਜਿਹਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ (ਪ੍ਰਯੋਗੀ) ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਵੇ ਇਕ ਸੁੱਕਾ ਬੀਜ ਉਸੇ ਹਾਲ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਨੁਕੂਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਇਹ ਵੱਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਜੋ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਧਿਆਨ

ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੂਟਾ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਿਲਕੁਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕੋਈ ਧਰਮੀ ਬੰਦਾ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(੨) ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ—ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇਖਣ ਦੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਸੁਣਦੀ ਰਹੇਗੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕੋਗੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਸਕਰੀਨ ਉਪਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਹਿਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੁਝ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨ, ਦੋਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜ਼ਰੀਰੇ (ਰਸਤੇ) ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਅਤੇ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਧਰਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ, ਸੱਚ, ਅਜਨਮ, ਰਚਨਹਾਰਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਭੌਤਿਕ (ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ) ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਭੈ ਹੈ, ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇਹ ਗੁਣ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ—

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧)

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਧਾਰਣ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਮਝਾਏ। ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮੀਲ-ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ

ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਹੱਲ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦਾ ਰਹੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆਂਗਾ।" ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਧਰਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ 'ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ' ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਮਤਲਬ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ ਪਿਆਰ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਕਦੀ ਇਹ ਆਸ ਨਾ ਰੱਖੋ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਦੱਸੇਗਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣੋ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਇਹੀ ਇੱਕ ਸੁਖਾਲਾ ਅਤੇ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ :-

(੧) ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ (Matter) ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਣ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਿਆ? ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ? ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭਟਕਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਭਟਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਖੰਡ ਦਾ ਇਕ ਦਾਣਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਡੂੰਘਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਰਚਨਹਾਰੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਪੱਖ ਜਾਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਹੱਦ ਲੱਭ ਸਕੀਏ।

(੨) ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦੀ ਇੱਥੇ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ; ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਜ਼ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਕਿੱਥੋਂ ਉੱਗੀ ਸੀ, ਕਿਸ ਨੇ ਕੱਟੀ ਸੀ; ਕਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ; ਕਿਸ ਨੇ ਇਹ ਮੇਜ਼ ਬਣਾਇਆ; ਕਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਰੋਗਨ ਜਾਂ ਪਾਲਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਆਦਿ? ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਉਸ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ

ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦੇ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜੁਆਬ ਸਾਡੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਸਾਨੂੰ ਧਰਤੀ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਵੀ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਸਭ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਆਓ, ਆਪਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀਏ ਜੋ ਕੰਮ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ) ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜੋ ਗਿਣਿਆ-ਮਿਥਿਆ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਧਾਰਨਾ ਜਾਂ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇਕ ਵੱਡਾ ਧਮਾਕਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਣਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਸਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਧਮਾਕੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੱਚ ਵੀ ਜੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਕਿ ਇਹ ਧਮਾਕਾ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ? ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਨਿਰੁੱਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਮਾਕਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ (ਕਾਰਨ) ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾਉਣੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਤਮਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸਾਬਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਧਮਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਮਾਲਕ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।

ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ—

ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੩)

ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥

ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੯)

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦਰਿਆਵਾਂ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੋਮੇ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਵਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ। ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਅਨਗਿਣਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਜੋ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਦਿੱਖ ਤਾਕਤ (ਸ਼ਕਤੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਰਜਾ ਮੰਨਦੇ

ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਦਿੱਖ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਆਉ, ਆਪਾਂ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਰੂਆਤ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ 'ਦੇਖ' ਸਕਾਂਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਸੁਰੂਆਤ :-

ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਜਾਨਵਰ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜਨਮ, ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਚੱਕਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸੋਚ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਿਆ, ਉਹ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕੀ ਹੈ? ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਹੀ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ।

“ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੀ ਮਨੋਰਥ ਹੈ?” ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਬੰਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਉੱਪਰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ—ਦਿਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ-ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਧਰਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਣਾਏ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਜਾਂ ਬਾਨੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਈਸਾਈ ਮੱਤ, ਇਸਲਾਮ ਆਦਿ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਹਨ। ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਵੈਸ਼ਨਵ ਧਰਮ, ਸ਼ਿਵ-ਧਰਮ, ਵੇਦਾਂਤ, ਜੈਨ-ਧਰਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਖਾ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ ਜੋ ਕਿ ਤੱਥਾਂ (ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਅਜੋਕੀ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਕਈ ਧਰਮਾਂ (ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੋਚਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਠੀਕ ਕੀ ਹੈ—ਧਰਮ ਜਾਂ ਸਾਇੰਸ। ਸਾਇੰਸ ਆਪਣੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਗਲਤ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਸਾਇੰਸ ਦੁਆਰਾ ਲੱਭੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਰੀਬ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਟਲੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪੁਲਾੜ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਗੈਲੀਲਿਓ ਸੀ (੧੫੬੪-੧੬੪੨), ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਧਰਤੀ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ੈਰ-ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ੫ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੬੮੯ ਨੂੰ ਪੋਪ ਨੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੈਲੀਲਿਓ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਕਾਰਨ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਗਲਤ ਸਨ।

ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਵਤਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਲੋਕ (ਹਾਲਾਂ ਵੀ) ਸੰਗਰਾਂਦ (ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ), ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ ਸਮਝ ਕੇ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ—

ਬਿਤੀ ਵਾਰ ਸੇਵਹਿ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੮੪੩)

ਕੇਵਲ ਮੁਰਖ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝ ਲੋਕ ਹੀ ਬਿਤਾਂ-ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਕਈ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਲੱਭ ਲਏ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਮੰਨਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਹੁਣ ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸਿੱਖ-ਸੋਚ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ! ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਭੋਲੇ ਸਿੱਖ, ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ-ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਪਿਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਚਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖ-ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਰਤਾਨ ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਿਸ ਪਰਲ ਐਸ. ਬੱਕ (Miss Peral S. Buck) ਇਕ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ

ਵਿਜੇਤਾ, ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜਮੇ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ—

ਮੈਂ ਕਈ ਮਹਾਨ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜਿਤਨੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖਾਸ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਦ ਤੱਕ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਫਸੀ ਰਹੀ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ੧੬ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਰ ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਅਧਰਮੀ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖੀ-ਹਿਰਦੇ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਕਿਉਂ ਹੈ ?

ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਕ ਪੱਛਮੀ ਸੋਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਬਾਈਬਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਰੱਬ ਨੇ ਆਦਮ (Adam) ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਰੱਬ ਨੇ ਆਦਮ ਦੀ ਪੱਸਲੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਤੋਂ ਆਦਮ ਦੀ ਸਾਥਣ ਈਵ (Eve) ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੈਤਾਨ (Satan) ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜਿਤ ਫਲ (The Forbidden Fruit) ਖਾਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ। ਆਦਮ ਉਹ ਫਲ ਖਾ ਕੇ ਪਾਪੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ, ਆਦਮ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੀ ਪਾਪੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਪਰ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਯਸੂ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ (ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਜਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਆਖਰੀ ਕਾਸਦ (ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ (ਇਸਮਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬੱਚ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ, ਯਸੂ-ਮਸੀਹ ਜਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸਵਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਨਰਕਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਵਰਗ ਨਾਂ ਨਰਕ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਾਡੀ ਰੰਗਭੂਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿਲਿਆ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਰਕ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਵਰਗ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਰੱਬ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਤਾਨ (Satan) ਜਾਂ ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ—

ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਮਾਨਈ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਦਾਸ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੩੬੯)

ਤਹਾ ਬੈਕੁੰਠੁ ਜਹ ਕੀਰਤਨੁ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਰਧਾ ਲਾਇਹਿ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੭੪੯)

ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੱਥਾਂ (ਸਚਾਈਆਂ) ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਰਮੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਠੰਢ ਕੇਵਲ ਗਰਮੀ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਅਣਹੋਂਦ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਠੰਢ ਅਤੇ ਹਨੇਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਚੰਗਿਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਚੰਗਿਆਈ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਅਣਹੋਂਦ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੁਰਾਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਦਰਅਸਲ ਬੁਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ—ਮੰਨ ਲਵੋ ਇਕ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਨਹਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਨੁਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹਾਉਣਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ ਨਹਾਉਣ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਜਾਣਨ ਮਗਰੋਂ, ਉਹੀ ਬਚਾ, ਜਦੋਂ ਆਪ ਇਕ ਪਿਤਾ ਬਣੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰੇਗਾ।

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਸੂਰਜ, ਵਰਖਾ ਅਤੇ ਹਨੇਰੀ ਝੱਖੜ ਆਦਿ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਈ ਇਲਾਕੇ ਗਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਲ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਬਿਲਕੁਲ ਠੰਡੇ (ਧਰੁਵੀ ਹਿੱਸੇ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਠੋਰਤਾ (ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਠੰਡਾ) ਵੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕਈ ਭਾਂਤ ਦੀ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੌਤਿਕ-ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਜਿਉਂਦਾ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪਿਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਰਾਜ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ

ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅੱਗ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਮ ਰੱਖ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਵੀ ਪਕਾ ਸਕੀਏ ਪਰ ਇਹੀ ਅੱਗ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਵਰਤੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ, ਲਾਲਚੀ ਜਾਂ ਕੰਜੂਸ ਬਣ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਬੁਰਾਈ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ, ਇਕ ਆਮ ਉਦਾਹਰਣ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਾਕਤਵਰ ਸਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨੂੰ ਹੜਪਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੁਰਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਲਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ-ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤਰਕੀਬ ਹੋਵੇ। ਕਈ ਜਾਨਵਰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਅਤੇ ਕਈ ਦੋਨੋ-ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ। ਬੇਸ਼ਕ ਜਾਨਵਰ ਪੌਦੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੌਦੇ ਵੀ ਜਾਨਵਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੌਦੇ ਖਾਣਾ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਜਿਊਣ ਅਤੇ ਵੱਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਪੌਦੇ ਉੱਗਦੇ ਹਨ, ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਭੋਗ ਕੇ ਮਰ (ਖ਼ਤਮ ਹੋ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਰੇ ਹੋਏ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਣੂ (Michobes) ਫਿਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭਰ ਪੌਦੇ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੀਵਾਣੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਖਾ ਲਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਕੇ ਆਖ਼ਰ ਮਿੱਟੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਗੱਲ ਇਸ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਅਗਲੇ ਉਚੇਰੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅੰਤ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਫਿਰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ-ਚੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਮੱਛੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਮੱਛੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਵੇਲ ਮੱਛੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਵੇਲ ਮੱਛੀਆਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਣੂ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਜੀਵ ਦਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਸਾਨੂੰ ਬੁਰਾ (ਪਾਪ) ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਬੁਰਾਈ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ, ਹੰਕਾਰ, ਗੁੱਸਾ, ਈਰਖਾ, ਨਫ਼ਰਤ, ਲਾਲਚ

ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ।

ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ :-

ਸਰਕਾਰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਵਾਹਨ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਵਾਹਨ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਲਾਲ ਬੱਤੀ (ਜੋ ਕਿ ਰੁੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ) ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਨ ਚਲਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂ ਸੜਕ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਗ਼ਲਤ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਕਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੁਰਘਟਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਹੈ।

ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਨਿਯਮ ਜਾਣਨੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕਦੀ ਵੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਹਨ ਚਾਲਕਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਫਸਾ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿਮਾਗੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਸਕੀਏ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਬੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠਣਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਾਡੇ ਦਿਲੋਂ-ਦਿਆਗ 'ਤੇ ਕਈ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਾਲਚ, ਗੁੱਸਾ, ਹੰਕਾਰ, ਪਿਆਰ, ਹਮਦਰਦੀ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡਾ ਰਵੱਈਆ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼, ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੰਗਿਆਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੱਲ

ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਗਮੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਲਈ ਬਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੋਭਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ" ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਰਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ—

ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਚੋਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੱਜ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚੋਰ ਨੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—

“ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ! ਕੀ ਮੈਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?”

ਜੱਜ : ਹਾਂ ਜੀ ! ਪੁੱਛੋ।

ਚੋਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਕਰਣ-ਕਾਰਨ ਸਮੱਰਥ ਹੈ ?

ਜੱਜ : ਹਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

ਚੋਰ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਮੈਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਚੋਰੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਜੱਜ : ਤੈਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਸੂਝ-ਬੂਝ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਏ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦੀ ਪਰਖ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ—

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥

ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ ਹਾਥ ਦੀਪੁ ਕੂਏ ਪਰੈ ॥੨੧੬॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੩੭੬)

ਇਕ ਬੇਸਮਝ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਏ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

(੧) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਨਚਦਿਆਂ-ਟੱਪਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿੱਟੇ ਵਿਚ ਮੋਚ ਆ ਗਈ। ਇਹਦੇ ਸੁੱਜ ਜਾਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ। ਜਦ ਕਦੀ ਤੁਸੀਂ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿਧਰੇ ਆਣ-ਜਾਣ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਪਏ ਆਰਾਮ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਹੀ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਿਹਤਯਾਬ ਹੋਵੋ।

ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਨਿਕੰਮਾ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਾਲ ਵੀ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾ ਇਸ ਨਿਕੰਮੇ ਰਾਜੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਚੰਗੇਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਖੋਹ ਲਵੇ। ਸੰਸਾਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਮਹਾਨ ਰਾਜਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖੀਏ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਖੀਏ।

(੨) ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਜੁਗਤੀ (ਯੋਜਨਾ) ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕੀਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਾਟਕ (ਡਰਾਮਾ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ।

ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਨਾਟਕ ਵਿਚ, ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਦਾ ਰੋਲ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਉਹ ਭਿਖਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਭਿਖਾਰੀ ਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਉਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਗਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਅਮੀਰ, ਗ਼ਰੀਬ, ਵਿਦਵਾਨ, ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ, ਖੂਬਸੂਰਤ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜ ਕੁਝ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ, ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਈਮਾਨਦਾਰੀ

ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਗਮੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਲਈ ਬਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੋਭਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ" ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਰਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ—

ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਚੋਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੱਜ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚੋਰ ਨੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—

“ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ! ਕੀ ਮੈਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?”

ਜੱਜ : ਹਾਂ ਜੀ ! ਪੁੱਛੋ।

ਚੋਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਕਰਣ-ਕਾਰਨ ਸਮੱਰਥ ਹੈ ?

ਜੱਜ : ਹਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

ਚੋਰ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਮੈਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਚੋਰੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਜੱਜ : ਤੈਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਸੂਝ-ਬੂਝ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਏ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦੀ ਪਰਖ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ—

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥

ਕਾਰੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ ਹਾਥੀ ਦੀਪੁ ਕੂਏ ਪਰੈ ॥੨੧੬॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੩੭੬)

ਇਕ ਬੇਸਮਝ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਏ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

(੧) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਨਚਦਿਆਂ-ਟੱਪਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿੱਟੇ ਵਿਚ ਮੋਚ ਆ ਗਈ। ਇਹਦੇ ਸੁੱਜ ਜਾਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ। ਜਦ ਕਦੀ ਤੁਸੀਂ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿਧਰੇ ਆਣ-ਜਾਣ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਪਏ ਆਰਾਮ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਹੀ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਿਹਤਯਾਬ ਹੋਵੋ।

ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਨਿਕੰਮਾ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਾਲ ਵੀ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾ ਇਸ ਨਿਕੰਮੇ ਰਾਜੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਖੋਹ ਲਵੇ। ਸੰਸਾਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਮਹਾਨ ਰਾਜਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖੀਏ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਖੀਏ।

(੨) ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਜੁਗਤੀ (ਯੋਜਨਾ) ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕੀਏ ਪੁੰਤੂ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਾਟਕ (ਡਰਾਮਾ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ।

ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਨਾਟਕ ਵਿਚ, ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਦਾ ਰੋਲ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਉਹ ਭਿਖਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਭਿਖਾਰੀ ਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਉਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਗਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਅਮੀਰ, ਗਰੀਬ, ਵਿਦਵਾਨ, ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ, ਖੂਬਸੂਰਤ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜ ਕੁਝ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ, ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਈਮਾਨਦਾਰੀ

ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

★ ਮੰਨ ਲਿਆ ਰੱਬ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ?

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਤਲਾਬ ਵਿਚ ਤੈਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤਲਾਬ ਤੇ ਜਾਂ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਆਪ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੀ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੂਜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਨਾ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ।

ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਕੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਮਦਦ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਗਾਤ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਇਕ ਸੁਗਾਤ (ਦਾਤ) ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਤੋਹਫਿਆਂ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ (ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ), ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਹਫਿਆਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਭ-ਗੁਣਾਂ (ਚੰਗਿਆਈਆਂ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ੁਭ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ।

★ ਰੱਬ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ, ਅਕਾਰ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਜਮਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਰੱਬ ਦਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਇਆ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

★ ਰੱਬ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ, ਔਰਤ ਜਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ?

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜਾਣਨਾ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ (ਧਾਰਮਿਕ) ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਚਨਹਾਰੇ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ? ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੀ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ-ਜ਼ਾਤੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਬੰਧੀ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਣਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਹੋਈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ—

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਪੁੰਧੁਕਾਰਾ ॥

ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥...

ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੧੦੩੫)

ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਗੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੪)

ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕੰਮ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ— ਰਚਨਾ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਵਿਕਾਸ-ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਬਲੀਅਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੀ। ਕਈ ਨਸਲਾਂ (ਜ਼ਾਤੀਆਂ) ਬਦਲਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਰ ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਡਾਇਨਾਸੌਰ (Dinosaurs-ਇਕ ਵੱਡਾ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ) ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।

ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਚਨਾ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ (Reproduction, evolution and destruction) ਕਾਰਨ ਨਿਰੰਤਰ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਰਹੇਗਾ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਪਿੰਜਰ (Fossils) ਲੱਭ ਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਮੋਸੇਪੀਅਨ (Homo Sapiens, ਜੋ ਅਜੋਕੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਾਤੀ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਨਾਮ ਹੈ) ਦੀ ਚੌਥੀ ਵਿਕਸਿਤ ਨਸਲ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੁਰਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਮੋ-ਇਰੈਕਟਸ (Homo erectus) ਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤੀ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਈ ਨਸਲਾਂ ਸਮੇਤ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਬਲਕਿ ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉੱਦਮ/ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕਦੀ

ਹੈ—ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਅਤੇ ਪੈਨਸਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲਿੱਖ ਕੇ ਦੇਵੇ ਪਰ ਉਹ ਬੱਚਾ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਗਜ਼ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ; ਇਹ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਬਣਿਆ; ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ ਆਦਿ? ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਵਰਗੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਜਾਣਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਦਾਖਲੇ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ 'ਤੇ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਬੇਲੋੜੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਕੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦਾਖਲੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਗੁਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਗਿਆਨੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਏ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਣਾਈ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਬੜੇ ਇੱਛੁਕ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ।

ਨਾਲ ਹੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੋਜ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਪਰ ਅਸਲ ਸਚਾਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

* * *

